

BIBLIOGRAFIA i FONTS

¹ **FUSTER FORTEZA**, Gabriel. *Introducción a un estudio de los Apodos Manacorenses*. Manacor: Separata d'Arriba, 1964.

² **CARVAJAL**, Albert; **LLITERAS**, Joan i **GOMILA**, Antoni. "Aplec de malnoms manacorins (1700-1730)", dins *Sobre Onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*. Palma: UIB-Govern Balear, 2004.

³ **PASTOR NOGUERA**, Cristòfol. *Malnoms manacorins del segle XX*. Ajuntament de Manacor, 2004.

AMM: Arxiu Municipal de Manacor.

Instruments notarials de Manacor al s. XVIII **Protocols del notari Pere Domenge. Palma ARM D 373/4424**

Pep Barceló Adrover, arxiver de l'arxiu del Col·legi de Lluç

Introducció

Des de principis de l'escriptura, l'home es va adonar de la necessitat de deixar constància escrita dels acords comercials, i fins i tot sentimentals, mitjançant la intervenció d'un escriptor o notari que donés fe del dit acord. Aquests acords han estat i són utilitzats per tots els estaments socials, des d'una persona que té un bé, moble o immoble, per petit que sia, fins al rei.

A efectes pràctics, la raó de ser de les notaries és donar fe d'un contracte o pacte que, sense aquest document, moltes vegades seria difícil demostrar. Així com si compram un objecte qualsevol en efectiu la sola possessió d'aquest objecte ja és una demostració que s'ha duit a terme la compravenda, en el cas de l'adquisició d'una casa òbviament no ens la podem endur i cal poder-ho demostrar, si fa el cas.

Per aquesta mateixa raó, molts protocols notarials sota el mateix nom del notari abasten fins a dos segles de documents. Com és natural el notari no havia viscut tant, però a més de passar en moltes d'ocasions de pares a fills, també es dona el cas que un notari sense fills deixa la notaria i els seus protocols en herència a una neboda seva la qual ho tenia com a mitjà de vida, expedint o fent transcriure còpies que li eren demanades pels litigants del moment.

Les notaries normalment s'ocupen de tres temes: contractes i pactes, testaments o darreres voluntats i judicis civils. Aquest darrer tema, els judicis, estava basat en el fet que els notaris, coneixedors de jurisprudència i amb consentiment de les parts litigants, donaven el seu parer que, generalment, era acatat per tothom.

En aquesta intervenció intentarem dedicar-nos principalment al tema dels contractes i pactes, deixant de banda els testaments i molts de judicis per motius evidents de manca de temps i d'espai.

En els testaments, en molts de casos, es dona la circumstància que, després de mort un testador, els beneficiaris, pels motius que siguin (comoditat, desacord, no poder-ho mantenir), arriben a un acord amistós per baratar entre ells els béns corresponents: a un li va millor poder conrear dos bocins junts que un enfora de l'altre i l'altre beneficiari pot estimar-se més tenir els doblers que els béns, i a la inversa.

També per la mateixa naturalesa d'allò que s'ha heretat amb unes clàusules tan pelegrines com “el meu mantó negre el deix a les meves tres filles per igual, però en cas de voler-lo usar primer pot triar na Margalida” o “a en Pere, el meu fill preferit, li deix els calçons d'indiana” (que eren els únics que tenia de bons per poder anar a la vila).

En els tractes s'ha de tenir sempre present que la voluntat del testador s'ha de respectar; també s'ha de mirar si en el testament hi ha qualsevol clàusula que impedeixi la permuta o si, com és habitual, es pot disposar dels béns a plena voluntat dels hereus.¹

Els contractes o pactes poden obeir a moltes causes distintes, compres, vendes, permutes, donacions, emfiteusi o arrendament, establiments, promesa i acceptació de dot, divisió i repartiment de béns, emancipació, manumissió d'esclaus, adopció, etc.

Hem triat aquest tema i aquest segle per dos motius: en primer lloc, els pactes i repartiments, a més de donar-nos a conèixer quins són els participants, en la majoria de casos també identifiquen el nom de la cosa pactada, normalment unes cases o terres, amb el nom del carrer o possessió i les seves confrontacions; en segon lloc, ens cenyim al segle XVIII perquè, atesa la relativa proximitat cronològica, en un percentatge altíssim de vegades es podran identificar els personatges i també les partions amb les actuals o, en tot cas, amb el topònim que han tengut fins un temps acceptablement raonable per poder-les ubicar.²

Evidentment la qüestió requereix un estudi acurat amb ampliació cronològica, genealògica i toponímica de cada cas, tant per a temps d'abans com fins a hores d'ara, cosa que, si molt convé, serà el tema d'altres comunicacions.

Descripció dels documents

Només a l'Arxiu del Regne de Mallorca es troben documentats més de 20.000 llibres de protocols notariais; en el cas que ens ocupa ens limitarem al del notari Pere Domenge, conservat al citat ARM sota la signatura D 373/4424.

Els documents són manuscrits, sobre paper de tina que, doblegat, ens dona un folis d'un format de 280x190 mm, timbrat amb el segell de l'Estat i la inscripció següent: “Veinte maravedis”. “SELLO QUARTO. VEINTE MARAVEDIS. AÑO

DE MIL SETECIENTOS Y SESENTA Y CUATRO”, o l'any que correspongui al document.

Vénen lligats formant un llibre, en moltes d'ocasions sense respectar cap ordre, ni cronològic ni alfabètic; així com també ens trobam molt sovint que ni tan sols hi ha índex.

Els idiomes de la documentació són català, castellà i llatí, sense que el canvi d'idioma indiqui, a la vista del contingut, la major o menor importància del tracte en qüestió.³

També hi ha papers que s'hi han afegit amb un altre format; això és perquè l'escriptura es va fer fora de cal notari, la major part d'ells a ca un dels contractants, i en comptes de transcriure-la al llibre corresponent, simplement li afegien els fulls ja escrits. Així podem comprovar que les escriptures, encara que siguin de la mateixa notaria, no sempre estan escrites per les mateixes persones, ja que, segons la quantitat de feina, el notari havia de tenir més o menys ajudants amb un estil o tipus de lletra perfectament diferenciat dels altres del mateix llibre.

Al marge de totes les escriptures, hi apareix inscrit si se n'ha fet còpia, quan s'ha feta, a petició de qui i què s'ha cobrat per fer-la.

Al començament dels documents es fa una invocació religiosa, que, per la seva extensió, moltes vegades sembla una verdadera professió de fe, ja que invoquen Déu, la Santíssima Trinitat, la Mare de Déu, els apòstols, sants, etc., i segueix després l'exposició del tema a tractar i les seves conclusions.⁴

Al final, també hi figuren els testimonis de l'acte, indicant-ne la professió o els seus avantpassats, en cas de considerar-ho necessari en aquell moment per a la seva identificació; per exemple: Rafel Sureda, sabater, Joan Riera fill de Jaume, etc.

Críteris de transcripció

S'han respectat la grafia i les expressions de l'original, tot i que n'hi ha del llenguatge col·loquial; hi hem afegit només els signes de puntuació que ens han semblat més adients per fer més comprensible el seu contingut.

Els paràgrafs escrits entre parèntesis són notes explicatives del document estudiat i no formen part d'aquest.

En aquest treball només traslladarem íntegrament el primer dels documents consultats i, per tal d'evitar repeticions innecessàries, dels següents ens limitarem a posar les dades essencials de cada cas concret⁵, posant entre cometes les traslladades directament de l'original.

Al final d'aquesta comunicació oferim un glossari de les paraules marcades amb un asterisc.

Document 1

f. l i 2 r. i v. 2

Renúncia de tots els possibles drets d'una de les parts a canvi d'una quantitat en efectiu rebuda de l'altra.

Nota al marge:

«Fta. Copia die 22 Januarii 1764 cum pro. Regis sigilli secundi.

He rebut per son salari dos lliuras deu sous. De que don fee. Domenge. Notari.»

«Die vuit Janer de lo any mil setcens sexante quatre.

En nom de Déu y de la sempre Verja Maria Mara sua consebuda sens màcula de pecat original en el primer instant del seu ser. Amen.

Sia a tots notori y manifest com nosaltres Juana, Maria y Francina Riera, Jermanas, fillas de Rafel y de Francina Vaquer, cònjuges ya difunts, naturals de la present Vila de Manacor.

Sabent y atanent que lo dit nostron Pare en sa última Donació per causa de mort ordenà en poder del Discret Joseph Bernat, notari de la Ciutat de Palma nos donà, per tota part, heretat y llegítima cent lliuras, comprés però lo or y argent de nostron adorno y havent instituhit donataris seus universals a vosaltres infrascrits Juan y Guillem Riera, nostros Jermans, la qual donació fonch feta als trenta un Agost mil setcens sinquante quatre, la que tingué son effecte per son òbit saguit als primer Octubre mil setcens xexante dos.

Y la dita nostra Mara haver passat de esta a la millor vida sens dispondrer de sos bens y per conseguint el dot que aportà en la celebració de son Matrimoni, que ab esto tantsolament consisteix la sua heretat, sa ha de partir per iguals parts entre de tots sos fills.

Sabent més avant y atanent que si sa hagués de liquidar la haretat del dit nostron Pare nos espectaria molt més de las ditas cent lliuras que nos donà ab la citada Donació Causa mortis, considerant però que si sa hagués de liquidar sa originarian molts de gastos, odis rancors y malas voluntats y volent escusar aquellos.

Per ço, de nostron bon grat y scerta ciencia, libera y espontànea voluntat, ab virtut del present Instrument en tot temps valador y ya may revocador, solempna stipulació mediant. Y del millor modo que de dret y stil nos sia lícit y permès a la determinació y composició feta per homens peritos.

Consentim en que vosaltres dits Juan y Guillem, nostros Jermans, per ser donataris del dit nostron Pare y per tanir la dita Nostra Mara el demunt dit dot que aportà sobre los bens del dit quondam* nostron Pare nos haveu de entregar a quiscuna de nosaltres cent setante lliuras moneda de Mallorca⁶, las que confessam haver hagut y rebut de vosaltres dits nostros Jermans, Ço és:

Jo, dita Juana Maria, vint y sis lliuras vuit sous ab lo valor de or y argent de mon adorno; vint y vuit lliuras tretza sous y quatre diners que vaitx rebrer este any passat en diner de comptants y las restants cent catorze lliuras devuit sous y vuit diners vuy* lo dia present en diner de comptants en presència del Notari y Testimonis abaix scrits.

Y Jo, dita Francina ditas cent setante lliuras confés haver rebudes de esta forma: vint y sis lliuras sis sous ab lo valor del or y argent de mon adorno, sexante set lliuras sinch sous que vaitx rebrer ab dos partidas estes anys passats en diner de comptants y las restants sentante sis lliuras nou sous vuy lo die present en diner de comptants en presència del Notari y Testimonis infrascrits.

De ahont renunciem las dos a cautela*, a la accepció* del diner no comptat, no hagut ni rebut y a tot dolo y engany. Y axí feim a vosaltres dits nostros Jermans e als vostros bon fi, difinició*, liberació y la present àppoca* de solució, ab pacte vàlido y solempna de no demenar en ningun temps cosa alguna dels bens y heretats del dits nostros Pares per ninguna causa, via o rahó.

Y en cas de expectarnos* més de las ditas cent setante lliuras, tot ço y quant puga ésser vos na feim a vosaltres dits nostros Jermans y als vostros liberació y a cauthela donació pura, mera simple e irrevocable entre de vius y de present valadora, ab todas las circumstàncias y clàusulas necessarias que en semblants Instruments sa solan posar.

Promatent tot lo sobre dit tanir per ratto* y firme y de ninguna manera en ningun temps contravanir, baix la obligació de nostros respective bens mobles e immobles presents y vanidors, renunciant en quant puga tanir forsa de donació a todas las causas de ingratitut per las qualas las donacions entre de vius fetas sa poren revocar y anullar.

Y la lley qui preven que las donacions fetas entre de vius qui accedexen a la suma de sinch cens ducats sens autoridad de Jutja son nullas, pues volem que la present tinga la matexa forsa y valor com si fos feta devant el Jutja compatent y ab son decret reborada y autorizada.

A la llei també que preven que la donacions per sobreveniència de fills son nullas.

Y, finalmente renunciám a todas las lleys y Juvaments ab que nos puguem valer per la nullidad del present acte, a la oblació* del libell* y demanda, a los feriat* de mesas y veremas y a nostron propi for. Submatentnos al for y Jurisdicció de aquell Tribunal o Cúria per ahont nos vullan reconvanir per la observància del present acte.

Y present a estas cosas, nosaltres Pere Grimalt, Marit de la dita Juana Maria y Guillem Sureda, Marit de la dita Francina, De nostron bon grat y scerta sciencia, libera i espontànea voluntat lloham y confirmam la present difinició, libera y a cauthela donació per las ditas nostras Mullers feta a favor dels dits sos Jermans. Y promatem, baix la obligació de nostros respectives bens mobles e immobles, presents y vanidors.

Presentes també mateix a estas cosas nosaltres dits Juan y Guillem Riera de nostron bon grat y scerta sciencia, libera y espontànea voluntat, acceptam la present difinició, liberació y a cauthela donació a nostron favor feta per vosaltres ditas nostras Jermanas, de que vos feim las gràcias, no las que devem sinó las que porem.

El qual fonch fet en dita Vila de Manacor del Regna de Mallorca los dies, mes y anys demunt dits.

Testimonis per este efecte cridats, en cuya presència ditas difiniens firmaren, los dits sos Marits lloaren y firmaren y los dits Juan y Guillem Riera acceptaren y firmaren, foren: Mestre Pere Blanquer, Taxidor de lli, de Bernat y Miquel Truyol de Guillem, visins de dita de Manacor. Y Yo Pere Domenge, notari que, raquirit per dits Contrahens als que conech per sos propis noms, he rebut el present acte.

Y per quant dits contrahents diuen no sebrer excriurer, lo firma per ells y de sa orda el dit Truyol, altre dels testimonis, però lo dit Pere Grimalt firmà de sos propias mans.

Jo, Miquel Truyol firm per dits contraents.

Pera Grimalt.»

Doc. 2

f/2 v a 4 v.

Dia 15 de gener de 1764

Els successors d'una heretat que fins aleshores l'havien tenguda repartida de paraula i de fet, però no documentalment, la volen expressar mitjançant escriptura legal per tal de poder disposar de cada una de les parts a completa llibertat.

Hi compareixen: d'una part, Maria Rosell, filla de Miquel i Margalida Sitjas, cònjuges ja difunts; Miquel i Francina Nadal, germans, fills de Joan Nadal, vivent, i Margalida Rossell, difunta. I de l'altra part, Joana Maria Sard, filla de Guillem i de Maria Sitjas, cònjuges ja difunts.

Exposen: que Pere Sitjas, padrí de Maria Rossell Sitjas i repadri de Joana Maria Sard Sitjas i dels germans Miquel i Francina Nadal Rossell, morí sense fer testament.

El dit Pere Sitjas va tenir dos fills: l'un Antoni Sitjas, pare de Maria Sitjas, casada amb Guillem Sard i padri per tant de Joana Maria Sard Sitjas; i l'altra fou Margalida Sitjas que, casada amb Miquel Rossell, fou mare de Maria i Margalida Rossell Sitjas.

Aquesta Margalida Rossell Sitjas es casà amb en Joan Nadal, dels quals són fills en Miquel i na Francina Nadal Rossell.

Els compareixents al·leguen que:

«Tant els pares, mares i avis respectius moriren sens dispondrer de sos bens y com que la dita heretat del dit Pere Sitjas ja ha molt temps que fonch partida entre de nostros Pares, però no haver firmat instrument ab virtut del qual puga cada part de nosaltres tanir y possahir la sua part clarament distinta y separada, volent però que const en tot temps la dita partió de dits bens, de nostron bon grat acordam la present divisió :

Primo: Joana Maria, a la mia part dos quarteradas terra o revesca, lo que es scituada dins lo terma de dita Vila en lo lloch dit Son Colom, franca de tot cens. Confronte ab la Pcessió Son Colom, ab terra de Catharina Muntaner, ab terra y viña de Jaume Caldarer, ab terra de Mestre Gabriel Llull, àlias Coll, Taxidor de lli y ab terra de la Pcessió dita la Cabana de los Pares del Collegi de Pollensa de la Compañia de Jesús.

Y nosaltres, dits Maria Rossell, Miquel y Francina Nadal, prenim a la nostra part sinch quartons terra, poch mes o menos, scituada dins dit terme en dit lloch de Son Colom, franca de tot cens. Confronte ab

terra de la Pcessió dita Tortoua, ab terra de Jaume Rafaló, ab terra de Simó Jaume y ab terra de Jaume Capità».

Quant als béns mobles acorden que ja estan repartits a satisfacció de totes parts i es comprometen a mantenir el pacte subscrit.

En foren testimonis: Guillem Pont, de Jordi i l'Honor Pere Jaume, d'Antoni, veïnats de Manacor.

Per no saber escriure, firma Pere Jaume en nom de tots els interessats, davant de Pere Domenge, notari.

Doc. 3

f/ 4v a 6r

Dia 16 de gener de 1764

Cessió d'un censal o renda perpètua a favor de la capella de les Ànimes del Purgatori, anomenant els administradors i posant com a penyora i garantia certes terres.

Pere Farrer Sureda, fill de Pere i Antonina, cònjuges ja difunts, ven a perpetuïtat als Reverends Senyors Doctors Joan Jaume, Miquel Riera i Bernat Pujadas, preveres, beneficiats a l'església parroquial de la vila de Manacor i administradors de l'obra pia que disposà l'Honor Antoni Riutord "Noviet" per utilitat de la capella de les Ànimes del Purgatori de dita església parroquial, sis lliures moneda de Mallorca, censals.

«Est censals per mi y als meus a Voses mersés y als seus en dit carrech donadoras y pagadoras y per voses mersés o per los administradors de dita obra pia a mi y als meus damanadoras y cobradoras del die present a un any y axí cada any perpetuament en dita diada, portadas a la habitació de Voses mersés y als seus ocupants dit carrech o en qualsevol part que aligiran y diran dins però este present Regna de Mallorca [...]

En propia peñora obligo una quarterada y mitja terra poch més o menos, scituada dins lo terme de dita Vila en lo lloch dit el Carritxà. Affronte ab camada de esteblidors, ab terra de Miquel Gelebert, ab terra del Honor Miquel Gomila, àlies Calet, ab terra de Bàrbara Sampsó y ab terra de Miquel Domenge Quart.

Més obligo una quarterada terra scituada dins dit terme de Manacor en lo lloch dit "el pont d'en Taulari". Affronte ab via pública per ahont de dita Vila sa va a la Pcessió dita Son Binimelis, ab dos parts ab terra de Miquel Gelebert y ab terras de la Pcessió dita Son Barba.»

Aquestes terres, en testament a part, quedaven obligades perpètuament de tal manera que els hereus i a continuació els possibles compradors havien d'assumir aquesta càrrega.

En són testimonis: mestre Francesch Castell, sabater, fill de Francesch, i el reverend Joan Rosselló, prevere i beneficiat en dita parroquial església, veïnats de Manacor.

Per no saber escriure, firma per ell i per la seva orde el dit reverend Joan Rosselló davant de Pere Domenge, notari.

Doc. 4

f/6r a 7r

Dia 18 de gener de 1764

Reconeixement d'haver rebut la seva part llegítima i renunciant a tot quant pugui reclamar en el futur.

En Barthomeu Sampsó, fill de Barthomeu, viudo de Margalida Caldentey, natural de Manacor, exposa el següent: la seva esposa, Margalida Caldentey Parera, filla de Francesch Caldentey i de Joana Parera, morí deixant com a hereva universal de tots els seus béns la filla que tenien, Maria Sampsó i Caldentey, i morta aquesta sense infants, la substituïren fideïcomissàriament els seus avis ja mencionats, Francesch Caldentey i Joana Parera.

«Y havent vingut el cas que dita Juana Maria, nostra filla, es passada de esta a la millor vida sens dispondrer de sos bens per causa de la sua miñonés, per consiguent me expecta la quarte Trabelliànica* y llegítima en bens de la dita Margarita Caldentey, quondam, ma Muller, per sucshir ab intestat a la dita Juana Maria Sampsó, ma filla.

Y com la sua heretat de dita ma Muller consistís ab robas, or y argent tantsolament,

Confés y en veritat regonech haver hagut y rebut de vosaltres dits mos Sogras no tantsolament la expresada quarte Trebeliànica, sí també aquellas sinch lliuras moneda de Mallorca que la dita ma Muller en lo precitat Testament em lexa per bon amor Conjugal, renunciand a tot quant puga contravenir.

Y nosaltres Francesch Caldentey y Juana Parera de nostron bon grat acceptam la present libera a nostron favor feta per vos dit Barthomeu Sampsó, nostron Gendrer, de que vos feim las gràcias, no las que devem sinó las que porem.»

En foren testimonis: Miquel Caldentey, de Joan, i Joan Bassa, de Damià, veïnats de Manacor.

I per no saber escriure els contractants, ho firma el testimoni Joan Bassa, davant de Pere Domenge, notari.

Doc. 5

f/ 7v a 8v.

Dia 20 gener de 1764

Cessió d'un dret d'herència per evitar la seva liquidació, la qual comportaria una reducció dels béns, que seria pitjor que voler-la conservar.

Jaume i Lucia Llull Estelrich, fills d'Esteva, ja difunt, i de Joana, encara vivent, naturals de Manacor, menors de dies, és a dir menors de vint-i-cinc anys i majors de catorze,⁷ són hereus del senyor Ramon Bauçà "Spaña", oncle seu, i prenen la següent decisió:

«Sabent y atanent tenir y possahir seu quasi serts drets en y sobre unas casas y corral scituadas dins dita Vila de Manacor, en el carrer dit del Capitá o de las rocas, que confronten ab dit carrer, ab casas de vos, infrascrit Guillem Bausà, que antes heran de las matexas pertinèncias, ab corral de Casas de la Señora Catharina Llull y ab casas del Noble Señor Don Francesch Cotoner, los quals drets nos expectan com hereus de Remon Bausà, àlias Spaña, nostron onclo, com és de veure en son últim testament ordenà en poder del Discret Antoni Gelebert y Artigas, notari.

Sabent més avant y atanent que si sa haguessan de liquidar ditas Casas sarien molt reduits y ténuas dits drets que nos expectarian per causa del cens y pencions cessas a que estan abligadas.

Y com vos, infrascrit Guillem Bauçà tingueu los majors drets sobre ditas Casas y havent rebut de vos alguns beneficis, volent remunerar aquellos y a més haver molts anys que percebem el lloguer de ditas Casas y no havernos demenat cosa alguna.

Per ço renunciem a favor de vos Guillem Bauçà a las ditas casas que poreu prender quant vullau per vostra propia autoritat.

Y per quant som manors de vint y sinch anys, majors però de catorze, Joram a Déu nostro Señor y a sos quatre Segrats Evangelis en ma que no vindrem ni consentirem vingan contra el present instrument».

En foren testimonis: l'Honor Pere Jaume, d'Antoni, i l'Honor Honofre Rosselló, de les Barracas, fill d'Antoni, veïnats de Manacor.

Ho firmen: Jaume Llull; Lucia Llull; *cirurgia*⁸; Onofre Rosselló. Davant de Pere Domenge, notari.

Doc. 6

f/9r a 10r.

Dia 22 de gener de 1764

Els hereus universals fan part de certs béns immobles de l'heretat a Jordi Vaquer, en comptes de la llegítima de cinc sous que se li havia destinat.

Hi compareixen, per una part, Rafel Rosselló Bauçà, fill de Barthomeu i de Mariana Anna, i, de l'altra, Jordi Vaquer Bauçà, fill d'Antoni, encara vivent, i de Maria, ja difunta, tots de la vila de Manacor.

En Rafel Rosselló Bauçà i en Jordi Vaquer Bauçà són néts de la difunta Rafela Tous, la qual, en la seva última donació per causa de mort, deixà Maria Anna Bauçà, mare del primer, com a donatària seva universal, i al segon li deixà per tota part i heretat cinc sous moneda de Mallorca.

En virtut del present instrument acorden el següent:

«Sabent i atanent que la dita Maria Anna Bauçà quondam, ma mare, de la qual som donataris universals Jo junctament ab Barthomeu, mon Jermà, però aquell morí sens dispondrer i sucsahí a sos bens Jo dit Rafel, i Antonina Rosselló ma Jermana, la qual ya te la sua part y cumplida satisfacció.

Y com sia molt justa rahó que vos entrech la dita llegítima. Per ço, de mon bon grat ab virtut del present Instrument entrego a vos dit Jordi Vaquer en solució de dita llegítima:

Primo: unas casas y corral, scituadas en el carrer de Santigó, francas de tot cens. Confronten ab dit carrer, ab trast de casas de Barthomeu Fàbregas, àlias Venturós, ab casas del hereus de Antoni Parragó, ab altre via pública y ab corral y casas del hereus de Antoni Rossell.

Més vos entrego mitx quartó terra, olim* viña, poch més o menos, scituat dins dit terma en lo lloch dit las Paralladas, franch de tot cens. Confronte ab dos parts ab viña de lamon Toni de Bellver, ab camada de establidors y ab viña de Mestre Juan Buscuret, Taxidor de lli.

Y finalment vos entrego un cadano* y agulles de plata, o, més ver,

aquell sa na portà de casa de mos Avis la dita vostra Mara.

Y Jo dit Jordi Vaquer, content y cumplidament satisfet ab lo que vos dit mon cosí me haveu entregat, faig renuncia de tot quant pugui expectarme dels bens y heretat de Barthomeu Bausà, mon avi».

En foren testimonis: Guillem Vaquer, de Pere, i Antoni Riera, de Melchior, veïnats de Manacor, davant del notari Pere Domenge.

Doc. 7

f/ 14v a 17 v.

26 de gener 1764

Acceptació d'una herència i repartiment d'aquesta.

En la descripció de les cases i terres que paguen cens, hi podem observar quins eren els veïnats habitants d'aquestes.

En vista de la complexitat del document que ens ocupa, el resum d'aquest instrument serà inevitablement llarg per no desvirtuar la seva essència, malgrat el que hem indicat en les notes a peu de pàgina n. 5.

Per arribar a un acord i repartiment amistós i sense detriment de cap de les parts, hi compareixen Joan Fàbregues, fill de Barthomeu, i Barthomeu Fàbregues, fill de Guillem. Són oncle i nebot respectivament, veïnats de la vila de Manacor, i exposen el següent:

«Sabent y atenant que Guillem Fabregas, Jermà de mi dit Juan y Pare de mi dit Barthomeu entregà a mi dit Juan y a Catharina Fabregas ma Jermà per llegalítimas y per la part expectave al Reverend quondam Pere Fabregas, prevere, nostron Jermà, del qual som jo dit Juan hereu universal juntament ab la dita Catharina ma Jermà y altres crèdits tania lo dit Pere Fabregas, prevere sobre las heretats de nostros Pares lo siguent:

Primo: sinquante tres lliuras sinch sous y deu diners que cobrarem de Juana Fàbregas nostra Jermà en anys passats en diner de comptants.

Item, mitja quarterada de la Viña Vella que confronta ab camí dels pobladors y mitge quarterada viña que confronte ab camada de la viña gran de Don Gargori.

Item unas casas en Fartarix ab un molí de sanch⁹.

Item un saller* en el carrer d'en Obrador, ab dos botas congranadas y un cup.

Item tres quarterades terra y un quartó, o lo que de vera és, scituadas en Son Galiana, ab obligació de fer dos quarteras y una barcella mitx almut blat a que està obligada dita terra tots anys al Noble Señor Don Ramon de Puigdorfila y als seus.

Item, dos lliuras censals li feya Pere Gamundí, àlias Banet per trast de casas en el Barracar.

Item, dos lliuras censals feya la Vidua de Gorgori Rosselló per trast de Casas en dit lloch del Barracar, visina de la demunt dita.

Item, una lliura sinch sous cens fan los hereus de Miquel Rossell “Parrags” per trast de casas en dit lloch del Barracar visinas de las demés.

Item, quinza sous cens feye Guillem Morey de Son Peretó y sos Jermans per Casas y corral en dit lloch.

Y si be és veritat que lo dit Guillem nos donà una lliura cens per un quartó de viña, tal cens no sa ha enquantrat y axí sa presumeix ser quitat, com tampoc no sa ha enquantrat una lliura quinza sous cens feyan los hereus de Miquel Rossell emperò si un cens de una lliura sinch sous.

Com sia que tots els béns expressat ho són per indivisa, amb virtut del present Instrument per tot temps valedor, de orde del Batlle Reial el Magnífic Senyor Juan Barthomeu Bosch i per medi dels perits los Honors Barthomeu Sureda i Antoni Nadal de Son Llunes procedim a fer les partions següents:

Primerament prech Jo dit Juan Fàbregas ab consentiment de vos dit Barthomeu Fàbregas, mon Nebot, a la mia part una quarterada y mitja, dos orts y mitx terra de nombre de las demunt ditas tres quarteradas un quartó, partida per curt en Son Galiana. Afronte ab terras de Juan Vallespir, ab carraró de lo ort de Son Galiana, ab terra de Mestre Juan Gomila, àlias Bassa, Picapadrer, ab terra dels hereus del Reverend quondam Pere Amer, Prevere, ab terra de Hieronom Puigsarver y ab la ramanent terra de las matexas partinèncias que vos dit mon Nebot preniu a la vostra part, ab la obligació de prestar mitat del cens de una quartera, tres almut y un quart forment a que estàn obligadas donar al Noble Señor Don Ramon de Puitixdorfila.

Item prech a la mia part las casas y corral y el molí de sanch scituadas en lo carrer den Gil de Fartarix, francas de cens.

Item prech a la mia part mitja quarterada viña que affronte de una

part ab la viña gran de Don Gargori.

Item preneh una lliura quatre sous al for de tres per cent, de nombre de dos lliuras vuit sous es tingut fer Juan Pomar de Son Pere Andreu per la altre mitja quarterada viña, la que establirau vos dit Barthomeu a dit Pomar.

Més preneh los dos demunt dits trats visins y contiguos en el Barracar, franch de cens. Afronten ab lo carrer dit del Barracar, ab casas dels hereus de Antoni Rossell, ab terra del Noble Señor Don Nicolau Dameto y ab terra de Antoni Fàbregas, mon Nebot.

Y finalment preneh dotse sous y sis diners que al dit for de vuit per cent son tinguts fer los hereus de Miquel Rossell per casas en dit lloch del Barracar.

Y Jo dit Barthomeu Fàbregas ab consentiment de vos dit Juan Fàbregas preneh a la mia part una quarterada y mitja un ort i mitx terra en Son Galiana. Confronte ab terra de Hieronim Puitxsarver, ab terra de Martí Llull, àlias Ravell, ab camada de Poblados, ab terra de Juan Vallespir, ab terra del Reverend Juan Bautista Binimelis, prevere, y ab la ramanent terra de las matexas pertinèncias que lo demunt dit Juan mon onclo ha pres de la sua part.

Més preneh el seller ab lo cup y botas scituat en lo carrer dit den Obrador, confronte ab casa y corral del Honor Barthomeu Farrer, ab corral dels hereus de Antoni Riera, Moso, y ab corral y casas de Pere Frau.

Més preneh l'altra mitat del cens està obligat Juan Pomar.

Item preneh las casas y corral que heran de Guillem Morey, de Son Peretó, confronten ab lo carrer del Barracar, ab trast de la Boval dels hereus del honor Antoni Riutort, Noviet, ab terra del Noble Señor Don Nicolau Dameto y ab corral y casas de Miquel Monjo, Beya.

Y finalment preneh l'altra mitat son tinguts fer los hereus de Miquel Rossell per casas al Barracar».

I estant conformes ambdues parts i renunciant a tots els drets que els puguin correspondre d'aquí en endavant, firmen el present instrument en presència dels testimonis següents: el llicenciat Juan Font, fill del doctor en Medicina Barthomeu Fons, i Antoni Font, de Juan, veïnats de Manacor, davant de Pere Domenge, notari.

Doc. 8

f/21 al 24

2 de febrer de 1764

Renúncia de tots els béns que li puguin pertànyer, a canvi de tenir estatge de per vida a cals seus germans.

Maria Anna Riera Vaquer, filla de Rafel i Francina, natural de Manacor, compareix davant el notari per exposar el següent:

«Sabent y atanent haver habitat desde la mort dels dits mos Pares fins al present en casa y companyia de vosaltres Juan y Guillem Riera, mos Jermans y haverme mantinguda, calçada y vestida, bona y malalta, segons mon stament.

Y si be es veritat que he servit vostra Casa y família, però no hera com a criada sinó señora única de tota la vostra Casa y feya lo que me aparaxia y volia tantsolament.

Y volent atander al cariño que en teniu y spero en tindreu y des beneficis que de vosaltres tinch rebuts.

Per ço, de molt bon grat y scerta sciencia, en virtud del present instrument:

Promet no demenar en ningun temps servitut alguna dels temps he servir vostra Casa y família y tambemateix no demenar servitut del temps que de vuy en avant serviré a vostra Casa y família, per rahó dels beneficis tinch rebuts y per causa del amor fraternal tinch envers vosaltres. Renunciant a tots los bens mobles e immobles presents y esdevenidors que em puchen pertañer, etc. etc.».

En són testimonis: Miquel Gomila, de Miquel, i Barthomeu Veny, de Barthomeu, que ho firmen davant Pere Domenge, notari.

Doc. 9

f/26 al 28

12 febrer 1764

Els germans Antonina, Matgina, Joana i Joan Gelabert Jaume reberen dels seus pares, Antoni i Joana, la llegítima de 5 sous cada un d'ells, i hereu universal fou l'altre germà Andreu.

Els primers no estigueren d'acord i en comptes d'impugnar el testament intentaren arribar a un acord amistós amb na Margalida Rosselló, filla de Miquel, i aleshores viuda del dit Andreu Gelabert Jaume, fent fer una valoració per la qual, de comú acord entre les parts, els correspondrien 80 lliures moneda de Mallorca.

Així es fa la següent partició de béns:

«Estimats* tots els bens y que els correspon la quantitat de 80 lliures moneda de Mallorca a quiscun dels dits Antonina, Matgina, Juana y Juan Gelebert, germans del meu Marit quondam, que em deixà hereua universal.

Jo, Margalida Rosselló entrego a Antonina Gelebert,, o més ver a Juan Llodrà vostre Marit¹⁰ 6 Lliures 12 sous factiu*

Més 12 sous censals fa quiscun any Juan Planissia per Casas te en Fartarix.

Més un quartó i mitx viña ab Cases scituat al lloch dit Son Ravanell, del terme de Manacor, que confronta ab viña de Andreu Gelebert, ab viña del Noble Sr. D. Juan Ballester, ab viña de Antoni Salas y ab camada dels Pobladors.

A Matgina li faig entrega de mitja quarterada de terra scituada al lloch conegut por la Font Nova, del terme de la vila de Manacor. Confronta ab terra de Mestre Miquel Fabrer, Parayre fill de Juan, ab terra dels hereus del Honor Rafel Rosselló, àlies Figuera, ab terra de Mestre Martí Mossa y ab terra de Mestre Juan Vallaspir, Parayre.

A Juana vos entrego 4 lliures de or y argent al vostro adorno.

Més 1 lliura 10 sous cens fan los hereus de Sebestià Fons, àlies Segà, per un molí de vent junct la vila.

Y a Juan Rossiñol, vostre Marit, 6 lliures factiu.

A Juan li faig partió de mitja quarterada terra a la Font Nova, junct la de na Matgina.

Més 18 sous 8 diners quiscun any fan los hereus de Antoni Blanquer, àlies Rose, per casas junct la Iglesia Parroquial de la Vila de Manacor».

En foren testimonis del present instrument: mestre Antoni Vallespir, paraire, de Juan, i Gabriel Riera, de Juan, davant de Pere Domenge, notari.

Doc. 10

F/29 i 30 r.i v.

12 febrer 1764¹¹

Els anterior litigants -llevat d'en Joan, que pel que sembla era mort- no quedaren conformes amb les partions fetes i tornaren reclamar 100 lliures més per cadascun d'ells. El fill de la viuda Margalida Rosselló, nomenat per sa mare hereu universal de tots els béns, s'encarrega d'arribar a l'acord següent:

«Per tal de arreglar la demanda que em feis vosaltres, Antonina, Matgina y Juana Gelebert, Jo Juan Gelebert Rosselló com hereu de tota part y heretat de ma Mara quondam, que ho fou aximatex de Andreu Gelebert, Pare meu també quondam en virtut del present Instrument faig entrega de las 100 lliuras demandadas per quiscuna de vosaltres dites mes ties de la manera siguent:

A vos Antonina, o més ver, a Juan Llodrà vostre Marit la quantitat de 100 lliuras factiu.

A vos Matgina, la mitja quarterada de ma Mara del remanent que li quedà del lloch de la Font Nova.

Més 1 lliura 1 sou cens fa en Juan Gomila de Antoni per terra a la Torra d'en Burguera.

Més 15 lliuras factiu a Guillem Rossiñol vostre Marit. Y a vos, Juana, mitja quarterada terra scituada al Pla de Son Mas. Confronta ab Camí Rey al per ahont de dita Vila de Manacor sa va al lloch de Sanct Llorens Descardasa, ab terra de Pere Rosselló, ab terra de Gabriel Fons i terra de Gabriel Llinàs.

Més sinch orts de terra de nombre de una quarterada al lloch de Son Fangos que afronta ab Camí Rey al, terra de Rafel Fullana, àlies Ranou y terra de Juana Sitjas.

Y a Juan Rossiñol, vostre Marit 7 lliuras 14 sous 4 dines factius».

Estant tots conformes i renunciant amb jurament a qualsevol altra reclamació futura, firmen els mateixos testimonis de l'acta anterior, és a dir, mestre Antoni Vallespir, paraire, de Juan, i Gabriel Riera, de Juan, davant el notari Pere Domenge.

Doc. 11*f/39r al 43 r.*

4 de març de 1764

Per arribar a un acord en el repartiment d'una heretat, hi compareixen, d'una part, en Joan Nadal, fill de Guillem, i la seva muller Magdalena Duran, filla de Pere Miquel i d'Antonina Veny; i, de l'altra, Magdalena Nadal, filla de Jaume i d'Antonina Duran, cònjuges ja difunts, neboda dels dits Joan Nadal i Magdalena Duran. En aquest cas, com en molts en què hi ha coincidència de noms i llinatges per les parts en litigi, evitarem sempre que sigui possible la reiteració, intentant que el tema quedi clar malgrat escurçar la transcripció.

«Sabent y atenant que lo dit Guillem, Pare de mi dit Juan y Avi de mi dita Magdalena Nadal instituí donataris seus universals a mi dit Juan y a Jaume Nadal quondam, Pare de mi dita Magdalena per iguals parts i que lo dit Pere Miquel Duran, Pare de mi, dita Magdalena y Avi de mi, dita Magdalena Nadal, instituí y feu donataris seus universals a mi dita Magdalena Duran, Antonina Duran (Mara de mi, dita Magdalena Nadal) y a Francina Duran sas fillas per iguals parts.

Y com la dita Francina ya tinga la sua part distinta y separada, però nosaltres ditas Magdalena Duran y Magdalena nadal no havernos fins al present dividit la nostra y també mateix haver possahit nosaltres dits Juan y Magdalena Nadal, Onclo y Neboda fins al present per indivis los bens del mencionat Guillem Nadal, Pare y Avi de nosaltres respective.

Per el present Instrument nos dividim las ditas heretats del siguent modo:

Primo, preneh Jo dit Juan Nadal a la mia part tres quartons terra denombre de sis quartons scituats dins lo terme de dita Vila de Manacor, visins que som nosaltres ditas parts de aquella, en lo lloch dit Son Grimalt, franch de cens. Afronten ab terra de Andreu Cerdà, ab terra dels hereus de Juan Rosselló, ab terras dels hereus de Juan Pont, notari y ab terra del Honor Barthomeu Farrer.

Més preneh dos quarteradas camp y garriga de nombre de quatre quarteradas scituadas en dit terme en lo lloch dit el Boscarró, affronten ab la Pocessió dita Son Carrió, ab terra dels hereus de Guillem Morrey y ab terra de Juan Nadal mon cosí.

Més preneh sinch sous y set diners censals fa Francesch Riera, àlias Vilanova, per un quartó viña scituat en lo lloch dit el Carrità.

Més preneh quinza sous censals fan cada any los hereus de Juan Bauçà, àlias Rotjo, per un quartó viña a La Casa Nova.

Y finalment preneh docentas lliuras ab lo valor de grans, bastiars, trastos y alacas de Casa.

Y Jo dita Magdalena Nedal preneh a la mia part unas Casas y corral scituadas dins lo terma de dita Vila en lo carrer Nou ab obligació de fer cada any una lliura deus sous censals a sarta Persona. Affronten ab dit carrer Nou, ab casas y corral dels hereus de Antoni Rosselló, àlias Roca, ab corral dels hereus de Llorens Candentey, àlias Philosoph y ab corral y casas de Elisabeth Vadell.

Més preneh tres quartons terra en lo lloch de Son Grimalt. Affronten ab terra dels hereus de Juan Rosselló, ab terra de la Señora Catarina Llull, ab terra dels hereus de Juan Pont, notari y ab los ramanents tres quartons de ditas pertinencias.

Més preneh un quartó de viña del lloch dit la Casa Nova que affronta ab viña de Sebastià Busquets, ab viña de Jaume Llull, ab viña de Andreu Nadal, àlias Pere Omo y ab viña de Martí Duran.

Més preneh dos quarteradas camp y garriga en el Boscarró que affrontan ab ramanent y ab terras dels hereus de Guillem Morey y ab terras de la Pocessió Son Carrió.

Y Jo Magdalena Duran preneh unas Casas y corral en el carrer dit den Garriga carregadas ab vuit sous censals alodials e inquitables al Señor Rey. Affronten ab dit carrer, ab corral dels hereus del reverend Bernat Sala, clerga, ab corral dels hereus de Barthomeu Melis, àlias Rava, ab corral del Discret Pau Davui, cirurgià y ab carrer públich dit de las Teulas Pintadas.

Y Jo Magdalena Nadal, preneh a la mia part ab consentiment de vos dita Duran, ma tia, quatrecentas sinquante set lliuras setze sous moneda de Mallorca ab lo valor de alguns grans, bastiars, diners, trastos y alacas de casa, o més ver, Mestre Juan Vallespir, Parayre, mon Marit ha rebut de mon consentiment.

Y todas las parts convanim i pactam que si aparexen alguns altres bens els repartirem per iguals parts y també matex que si aparexen deutes per lo matex.»

Prometen i juren respectar els pactes abans escrits, davant els testimonis següents: mestre Antoni Vallespir, paraire, de Juan; i mestre Antoni Riera Castell, fuster, de Pere.

GLOSSARI

Accepció: recepció, acte de rebre o acceptar. En terminologia legal significava renunciar, per motius de benevolència, a sentiments d'odi o ressentiment.

Àpoca: document que acredita haver-se cobrat un deute.

Cadano: peça ornamental d'or o argent.

Cautela: resguard, document acreditatiu de la recepció d'una cosa.

Definició: cancel·lació, acabament de comptes.

Estimats = Stímats: avaluats.

Expectarnos: pertocar-nos, correspondre'ns.

Factiu: en efectiu.

Feriat: no se podia emprendre cap intervenció judicial durant el temps de collita. *Llibre de Privilegis i Franqueses*.

Libell: en jurisprudència, escrit de demanda. Hi ha per tant una redundància posant les dues paraules seguides, cosa per altra part mol freqüent en els documents per assegurar-se que quedava ben clara la intenció esmentada.

Oblació: acció d'oferir.

Olim: en altre temps.

Quondam: mort

Ratto: confirmat.

Saller: celler.

Tunc trabellaris: es diu que quan algú està obligat a restituir l'herència podrà "trebelliar", és a dir, deduir de dita herència la quarta trebel·liànica, o sia una quarta part d'aquesta.

Vuy: avui.

NOTES

¹ En el cas dels pactes, s'ha de tenir en compte la poca disposició per anar a un judici de la major part de la població en general i mallorquina en particular, com ja es diu que "val més un mal acord que un bon judici", corroborat per litigis que han durat no només molts d'anys sinó fins i tot segles, com és el cas de la discussió sobre utilització de Comunes per part de pobles i dels propietaris de les finques confrontants.

² Quan es fa un contracte mercantil relatiu a qualsevol finca, per tal que quedi ben clar de què es parla, sempre es posa el nom de la porció amb el qual és coneguda i, si ha canviat de nom, com és deia abans.

³ Aquesta forma de procedir sembla que va totalment en contra de les disposicions sobre l'aplicació del castellà en el tristament famós Decret de Nova Planta establert pel rei Felip V. Però, com indica el Dr. Romà Pinya i Homs a la introducció del facsimil de *Nueva planta de la Real Audiencia del Reyno de mallorca establecida por su Magestad con Real Cédula de diez y seys de março de mil setecientos diez y seys*: «El Decret no va introduir el procés de castellanització a les illes, ni tampoc no va iniciar la marxa cap a la centralització ni l'absolutisme. Aquests eren fenòmens tangibles en el Regne de Mallorca des del S. XVI, sobretot des de la instal·lació de la Reial Audiència de 1571 [...] Al Regne de Mallorca va sobreviure el Dret privat, processal, mercantil i penal en la mesura que no perjudicava les regalies de la cesària majestat. De

totes maneres a poc a poc va anar substituint les velles estructures pels models castellans [...]». Opúscula Efímera, Miquel Font Editor, 1993.

⁴ Les decisions exposades en els documents, moltes vegades de manera voluntària i en detriment dels béns dels donataris, segons el parer de juristes consultats no són més que l'aplicació de la resolució del notari davant un litigi entre les parts.

⁵ Aquest criteri l'aplicarem aquí perquè en els documents antics i en els relativament moderns s'observen moltes frases repetides i reiteratives que no afecten l'objectiu d'aquesta comunicació.

⁶ A causa que aleshores a Mallorca es valoraven i pagaven les coses i feines en distintes classes de monedes -lliures, sous i diners de Mallorca, reals castellans, reals de vuit, maravedís, genovesos, etc.-, s'especificava la moneda objecte del pacte i si no era la usual de l'illa es posava la seva equivalència. La moneda de Mallorca era la lliura, que valia 20 sous, i cada sou equivalia a 12 diners; la cotització dels reals castellans fluctuava segons trobam documentat entre 1 real: 3 sous i vuit diners; els reals de vuit: 1 lliura 3 sous 6 diners, fins a 1 lliura 15 sous 8 diners i l'escut equivalia a 1 lliura 10 sous. ACL Priorats.

⁷ Al segle XVIII encara es feia distinció de quatre classes de menors d'edat. La primera, l'infant, des del naixement fins als set anys. La segona, en el cas dels barons es comptava des dels set anys fins als deu i mig, i en el cas de les dones dels set al nou i mig. A la següent, els homes hi pertanyien des dels deu anys i mig fins al catorze, i les dones des del nou i mig fins als dotze. A partir d'aquestes edats ja es deien menors de vint-i-cinc anys. Fins als dits vint-i-cinc anys, tant els homes com les dones no podien atorgar cap document que implicàs jurament. Malgrat aquestes normes i considerant que entre els catorze i els vint-i-cinc anys ja tenien capacitat legal per adquirir compromisos, també s'acceptava que fessin juraments de compliment d'aquests.

⁸ És de notar que la dita Lucia firma com a *cirurgià*, cosa no molt freqüent en aquells temps.

⁹ Els molins, independentment de la seva finalitat -moldre gra, paperers, d'oli, etc.- també es distingien per l'energia que utilitzaven: molí de vent, d'aigua, de foc (amb vapor) i de sang, és a dir, moguts per tracció animal com és el cas que ens ocupa.

¹⁰ És de notar que els marits sempre es fan càrrec dels béns que corresponen a l'esposa.

¹¹ Aquest instrument o escriptura està datada el mateix dia que l'anterior, probablement per facilitar-ne la consulta, encara que, com és bo de veure, no poden coincidir ja que dos dels litigants, Margalida Rosselló i Joan Gelabert, quan es va signar la segona ja eren morts.